

**ДО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА НАУЧНОТО ЖУРИ
ОПРЕДЕЛЕНО СЪС ЗАПОВЕД № Р-109-263/25.05.2018
НА РЕКТОРА НА МУ-ВАРНА**

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Красимир Борисов Гигов, д.м.
Главен секретар на Министерство на здравеопазването,
Професор по медицина на бедствените ситуации в катедра „Медицина на бедствените
ситуации и морска медицина“, Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ –
Варна

*Относно: Рецензия по конкурс за заемане на академична длъжност „професор“, по
научна специалност „Медицина на бедствените ситуации“ в област на висшето
образование 7. „Здравеопазване и спорт“, професионално направление 7.1. „Медицина“, за
нуждите на Катедра „Медицина на бедствените ситуации и морска медицина“ на
Факултет „Обществено здравеопазване“ към Медицински университет - Варна,
публикуван в ДВ бр. 36 от 27.04.2018 г.*

I. Кратки сведения за конкурса

Доц. д-р Христианна Ангелова Романова-Радева, д.м. е единствен кандидат.
Документите са подготвени съобразно изискванията на Закона за развитие на академичния
състав в Р. България, Правилника за неговото прилагане и Правилника за развитието на
академичния състав в Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ - Варна.

II. Кратки биографични данни на кандидата

Доц. д-р Христианна Романова, д.м. е родена на 01.06.1955 г. През 1979 г. завършва
ВМИ – Варна като придобива образователно-квалификационна степен „магистър“ по
специалност „Медицина“. През 1985 г. придобива специалност „Организация на медико-
санитарната защита“, която в последствие е приравнена към „Медицина на бедствените
ситуации“. През 2006 г. придобива ОНС „доктор“ по научната специалност „Медицина на
бедствените ситуации“, като защитава дисертационен труд на тема „Бедствени ситуации във
Варненски регион и възможни хигиенно-епидемиологични проблеми“.

Доц. д-р Христианна Романова, д.м. е с 39 години трудов стаж. Първоначално работи
като участъков терапевт в ОНС, Толбухин в периода 1979-1980 г. Академичното си развитие
започва през юли 1980 г. като асистент по Медико-санитарна защита (приравнена на
Медицина на бедствените ситуации) във Висш медицински институт – Варна. След това
последователно придобива академичните длъжности както следва:

- 1985 г. – „Ст. асистент“.
- 1990 г. – „Гл. асистент“.

Доц. Романова активно участва в създаването на новата дисциплина „Медицина на
бедствените ситуации“. Разработва нови учебни програми, методични тестове за изпити и
др.

- 2008 г. - „Доцент“ по специалност „Медицина на бедствените ситуации“.
- Кандидатката разработва нови учебни програми за други учебни дисциплини в областта на

„Медицина на бедствените ситуации (на катастрофите)“, както следва: „Медицина на бедствените ситуации (на катастрофите)“, „Медицинско осигуряване при бедствени ситуации“, „Готовност за бедствия и аварии“, „Екология и екологични катастрофи“, „Подготовка при терористична атака и антитероризъм“, „Долекарска помощ и последователност на действията при бедствени ситуации“, „Медицинско осигуряване при бедствия и кризи с голям брой пострадали“ и др.

- 03/2008 г. – 01/2017 г. – Ръководител УНС „Медицина на бедствените ситуации“.
- 01/2017 г. – настояще - Ръководител катедра „Медицина на бедствените ситуации и морска медицина“.

През месец януари 2017 г. доцент Романова е определена със заповед на Министъра на здравеопазването за национален консултант по Медицина на бедствените ситуации (на катастрофите). От 01 март 2018 г. е член на Национален съвет по качество на обучение и квалификация в системата на Спешна медицинска помощ.

Доц. Романова е търсен консултант от служителите на Гражданска защита, РЗИ, БЧК, ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Свободен университет Варна, Дружество на инвалидите Варна и др. по въпроси, свързани с бедствените ситуации; технологични и екологични катастрофи; спешна медицинска помощ при инциденти с голям брой пострадали; проблеми на хората с увреждания при различни по характер природни и антропогенни катастрофи.

Като консултант към „Дружеството на инвалидите“ - Варна, участва активно в разработването, кандидатстването и успешната реализация на проекти за хора с увреждания, като приоритетни теми са защитата и подготовката (под формата на самопомощ и взаимопомощ) на хората с увреждания при бедствени ситуации, оказването на медицинска помощ на инвалидите при бедствия и др.

От 2013 г. до настоящия момент е член на научни журита за придобиване на ОНС „Доктор“, НС „Доктор на науките“ и академични степени „Доцент“ и „Професор“.

Доц. Романова е участвала в специализирани курсове и семинари в Бордо (Франция), Киев (Украйна), Москва, София и Варна.

Рецензент е на статии в научни списания и сборници в сферата на Медицина на бедствените ситуации, Технологични и екологични катастрофи, Спешна помощ при масов травматизъм и др.

Член е на организационния комитет на Четвърти международен семинар по контртероризъм, организатор Медицински университет – Варна и Университетска болница „Св. Марина“ – Варна.

Член е на редакционна колегия на сп. Scripta Scientifica Salutis Publicae на Медицински университет – Варна.

Кандидатката е член на следните научни дружества и организации: БЛС, Българското дружество по Медицина на катастрофите, Дружеството по Медицинска география, Съюз на учените в България – клон Варна.

В своята работа доц. Романова използва руски, немски и английски езици.

III. Учебно-преподавателска дейност

Доц. д-р Христианна Романова, д.м. е дългогодишен уважаван преподавател с голям педагогически опит, водеща много и различни учебни дисциплини.

Академичната справка за учебната натовареност е в резултат на:

- Ежегоден курс лекции и упражнения по изброените учебни дисциплини – средно 300 часа на уч. година при норматив средно 150 уч. ч.
- Целогодишно провеждане на обучения и ръководство на специализанти.
- Научен ръководител на трима докторанта, от които един на редовна докторантура и научен консултант на един докторант.
- Член на изпитната комисия за държавен изпит за специалност „Медицина на бедствените ситуации“.

Доц. Романова е организатор и лектор на национални и международни обучения в сферата на Медицина на бедствените ситуации. През 2016/2017 уч. г. е проведено обучение с членове на Дружество на инвалидите – Варна, в рамките на 20 уч. часа на тема: „Първа помощ (самопомощ и взаимопомощ) на хората с увреждания при бедствени ситуации“. През периода 17/08/2015 - 21/08/2015 е проведено фирмено обучение на тема: „Помощ и взаимопомощ на мястото на инцидента при бедствия и последващи кризи“ в рамките на 20 уч. часа в гр. Ница (Франция). През 2014/2015 и 2013/2014 уч. г. са проведени обучения във Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, Юридически факултет, катедра „Сигурност и безопасност“ с магистри – 15 уч. часа на тема: „Неконвекционални катаклизми и организация на медицинската помощ“.

IV. Научно-изследователска дейност

За конкурса за заемане на академична длъжност „професор“, доц. Романова участва с общо 115 публикации от преди и след заемането на академичната длъжност „доцент“: един брой дисертационен труд, представен с автореферат на тема: „Бедствени ситуации във Варненски регион и възможни хигиенно-епидемиологични проблеми“; един брой монографичен/хабилитационен труд на тема: „Антропогенен риск от технологични и екологични катастрофи“; три броя монографии; деветдесет и три броя пълнотекстови научни публикации, от които: 63 - в периодични научни списания (3 от които в чужбина) и 30 - в сборници с доклади (4 от които в чужбина); девет броя публикувани резюмета от участия в научни форуми; девет броя (от които един брой на английски език) учебници и учебни помагала.

В Табл. 1 са представени научните трудове на кандидатката до 2006 г.

Табл. 1 Публикации на доц. д-р Христианна Романова, д.м. до 2006 г.

Реални публикации	Брой	Забележка
1. Статии до хабилитация, от тях:	22	
- в чужди списания	1	Самостоятелен автор
- в български списания	21	
	1	Самостоятелен автор
	14	Първи автор
	1	Втори автор
	5	Трети автор
2. Публикации от научни конгреси, от тях:	21	
- международни (в чужбина)	3	Самостоятелен автор
- в България		

	18	
	14	Първи автор
	2	Втори автор
	2	Трети автор
3. Публикувани научни съобщения	10	
4. Монография	1	Самостоятелен автор
5. Учебници и учебни помагала	2	Самостоятелен автор
6. Хабилизационен труд	1	Защитен във ВАК, 2006 г., София
7. Изследователски проекти	2	Варна

Научните трудове на доц. Романова от 2006 до 2018 г. след придобиване на академичната длъжност „доцент“, разпределени по видове са както следва: 2 монографии, 6 учебника, 1 учебно пособие, 48 статии, 39 доклада, участие в 48 научни форума и 3 изследователски проекта и са свързани с основните направления в специалност „Медицина на бедствените ситуации“, са приложени в пълен обем към материалите за конкурса. (Табл. 2)

Табл. 2 Публикации на доц. д-р Христианна Романова, д.м. след 2006 г.

Реални публикации	Брой	Забележка
1. Статии след хабилизация, от тях:	40	
- в чужди списания	2	
- в български списания	38	
	3	Самостоятелен автор
	18	Първи автор
	9	Втори автор
	8	Трети автор
- с Impact Factor	3	по 0.565 всяка (общо 1,695 IF)
2. Публикации от научни конгреси (в сборници), от тях:	8	
- международни	2	
- в България	6	
3. Монографии	2	
4. Учебници	6	
	4	Самостоятелен автор
	2	Съавтор
5. Учебно пособие	1	Съавтор
6. Изследователски проекти	3	

Направените научни изследвания разглеждат актуални и значими проблеми в областта на научната специалност на обявения конкурс.

Тези данни показват, че в представената научна продукция в конкурса за заемане на академична длъжност „професор“, доц. Романова има изключителен принос.

V. Научни приноси на доц. д-р Христианна Романова, д.м.

Научните направления, в които е работила доц. Романова и съответно по-важните приноси в тях са следните:

- **Медико-биологична характеристика на екокатастрофи, характерни за Варненски черноморски район.** На проблема доц. Романова е посветила дългогодишни проучвания. Изследвани са природно-географските предпоставки за възможни екокатастрофи като са разгледани природните фактори, влияещи на екологичните катастрофи. Представа особеностите на климатичните и метеорологични фактори и влиянието им върху разпространението на атмосферните замърсители. Кандидатката е направила и обширна характеристика на антропогенните фактори. Тези проучвания имат изключително значение за съвременната и ефективна организация на медицинското осигуряване във Варненски район, като определят потенциалния риск за живота и здравето на населението след авария на промишлен обект, съхраняващ и произвеждащ отровни вещества. Подробно е анализирано замърсяването на въздуха, като доц. Романова изяснява причините за разрушаването на озоновия слой и систематизира медицинските последици. Проучва замърсяването на водите, като проблем от глобален мащаб. Основни са проучванията на химическите вещества във водите, които предизвикват промени в редица органи и тъкани. Анализирани са основните методи за откриване замърсяването на морските води. Подробно анализира рискът от замърсяване водите в Черно море. Въз основа на направените проучвания разработва „Стратегия за защита на населението и запазване на биоразнообразието от екологични катастрофи“. Прави предложения за преустройствени и организационни мерки и предлага мерки за „Правилно поведение и обучение на населението при травматичен инцидент, химическа авария и радиационен инцидент“.

- **Наводнения, свлачища, земетресения и други бедствени ситуации.** Направени са задълбочени проучвания на наводненията, свлачищата и земетресенията в България и Варненски регион. Наводненията са разглеждани от доц. Романова като най-честото бедствие в световен мащаб (40%) и в страната. От кандидатката е направена кратка историческа справка за големите наводнения на България за последните 14 години. Свлачищата са определени за най-честата опасност от природни бедствия във Варненски район. Най-голям риск за бедствена ситуация във Варненски район представляват именно те, което се потвърждава от 66,2 % от участниците в проведеното от доц. Романова анкетно проучване. Основен извод от направените изследвания за борба със свлачищата, освен правилно стопанисване и строителство, става ясно, че са необходими строги контролни и законодателни мерки, разширяване на брегоукрепителните съоръжения и др. Изследвани са и земетресенията, както и обучението по Медицина на бедствените ситуации. Проучването е направено сред 100 души студенти от МУ-Варна с въпросник от 10 въпроса. От запитаните 52% смятат земетресението в Хаити през 2010 г. за най-тежката катастрофа. Болшинството анкетирани (95%) желаят да помогнат на страдащите от бедствени ситуации, но само 41 % са участвали реално в дарителски кампании, организирани от различни телевизионни предавания.

- **Организация на защитата на населението при катастрофи.** Доц. Романова прави ценен анализ на организационната структура и управление на дейността по защита на населението при бедствия. Обсъжда и систематизира организацията на медицинските мерки

при катастрофи. Препоръчва методи за обучение в район на катастрофа на медицинските кадри и населението по отношение на спасителните мероприятия. Изяснява и систематизира факторите, действащи при бедствени ситуации. Разработва организационните принципи на медицинските мероприятия при катастрофи през различните фази на оказване на медицинска помощ. Кандидатката анализира различни по характер спасителни действия и посочва някои основни принципи, които трябва да бъдат спазвани. Актуализира мерките при съвременните етапи в организацията на медицинската помощ: първа медицинска (долекарска), първа лекарска и специализирана медицинска. Подробно разработва задачите и дейностите при масови бедствия: медицинска сортировка (триаж) и евакуация, съпоставени със становищата на други автори и опита на френски, белгийци, немски специалисти и експерти от цял свят. Доц. Романова подчертава важността на своевременното снабдяване с необходимото медицинско имущество при голям брой пострадали, като посочва и ключовото значение на осигуряване с кръв и кръвни продукти при масов травматизъм.

- ***Травматичните увреждания, организирането и прилагането на първа медицинска помощ от медицинските кадри и населението в района на инцидента.*** Доц. Романова проучва травматичните увреждания като заемащи основно място сред уврежданията при бедствия. Обсъжда различни класификации и определения. Специално внимание отделя на първата медицинска помощ в района на инцидента при масов травматизъм. Систематизира основните правила и методи за превръзки със стандартни средства или подръчни материали. Анализира по-подробно травматичните увреждания на опорно-двигателния апарат и травмите по локализация на глава, гръден кош и корем. Отделя стратегическо място на масовите изгаряния, измръзвания и увреждания при наводнения. Разработва мерките по реанимация на дишане и сърдечна дейност на мястото на инцидента за възрастни и деца. Изследва обезболяването като профилактика на шока в условия на пътуване с морски средства, като много важен и задължителен момент от компетентността на лекаря. Прави необходимите препоръки в това направление.

- ***Химически аварии и последици, предизвикващи здравни и екологични проблеми.*** Доц. Романова изследва територията на Варненска област като силно изложена на антропогенно влияние от промишленост и химични вещества. Остарялата инфраструктура, негодният сграден фонд, проблемите със собствеността (90% от производствата са частни) и недоброто териториално планиране създават потенциален риск за населението. Проучва условията за потенциален риск от отравяния на населението след замърсяване на води и почва с промишлени отпадъци – основно отпадъчни нефтопродукти и незаконно изхвърляне на такива сред природата. Проучванията и за Варненска област показват като потенциално опасни 17 фирми и дружества, разположени основно в община Варна и Девня. Основните отровни вещества, които кандидатката посочва са хлор и хлорни съединения, дихлоретан, трихлоретан, калцинирана сода, азотни и фосфорни торове и други. Прави изводът, че при прогнозирана авария с хлор или амоняк в Девня, времето на достигане на ОХЗ (огнище на химическо заразяване) до Варна е 6 ч. и е възможно обгазяване на територии с площ 2-3 км. Посочва, че рискът за здравето на населението при авария на газ станция или газопровод, освен от отравяния включва и голяма опасност от травматизъм – изгаряния, счупвания, кръвоизливи и други увреждания.

- ***Радиационни проблеми – прогнози и характеристика на радиационна обстановка.*** Според проучванията на доц. Романова замърсяване с радиоактивни продукти

във Варненски Черноморски район е възможно да се получи като резултат от: авария в АЕЦ „Козлодуй“, след авария в АЕЦ „Черна вода“ (Румъния), трансграничен пренос на радиоактивни вещества, превоз на ядрено гориво и др, като основните изотопи след авария в АЕЦ „Козлодуй“, които представляват опасност за населението във Варненска област са йод – 131, цезий – 137, стронций – 90, цезий – 134 и барий – 140. Според направените изследвания Варненска област е извън зоната на строг контрол при авария в АЕЦ „Черна вода“. Разработва последиците за Черноморския район при вероятни терористични действия с обеднен уран.

- **Психологични проблеми (стрес) при бедствени ситуации.** Доц. Романова прави проучвания относно ниво на стрес и ефекти – соматични и психоемоционални в една социална група, ниво на стрес и ефекти върху някои поведенчески нагласи в една социална група, проявите на стрес при възрастни хора чрез различни анкетни проучвания проведени сред студенти от Медицински университет – Варна и граждани над 50 г. от страната, като доказва, че сериозният стрес при бедствени ситуации е често срещана проява при всички възрастови групи.

- **Информираност и подготовка на медицински кадри и населението за бедствени ситуации.** Чрез анкетни проучвания за период от около 10 години, доц. Романова изследва информираността и знанията на студенти за екологичните катастрофи, знанията на студенти медици за последиците от антропогенни действия, включително и биологично оръжие, информираността и подготовката на населението от Варненски район за защита при екокатастрофи, роля на фармацевтите при промишлени аварии и химичен тероризъм, информираност и здравни знания на хора с увреждания за защита при възникване на бедствена ситуация, подготовка на хората с увреждания за бедствени ситуации и др.

- **Експерименти с опитни животни.** Доц. Романова е участвала в проучвания относно хематологичните промени при самостоятелно и комбинирано въздействие на 2,4 дихлорофенокси-оцетната киселина (2,4-Д) и иприт; промените в активността на някои ензими в серум, мозък и черен дроб на плъхове при самостоятелно и комбинирано въздействие на иприт и 2,4 – дихлорофеноксиоцетна киселина; разпределението на Рубидий 86 и Метионин 75 Селениум в органи на плъхове след физическо натоварване и третиране с протеин хидролизат и витамин С.

- **Други проучвания.** Кандидатката е изследвала връзка между реакционното време и амплитудните промени на Н-рефлекс при изпълнение на проста двигателна задача при пациенти с тиреотоксикоза.

Анализираща е успеха на студенти по медицина в МУ-Варна, III курс, чрез тестово изпитване върху сърдечно-съдова система. Съвместно с неправителствена организация е разглеждала и анализираща проблемите за социалната интеграция на хората в неравностойно положение, като са застъпени основни понятия и е анализирана Националната програма за повишаване квалификацията и заетостта на хората с увреждания.

Научните приноси, посочени в справката на кандидата са със широко практическо значение и са добре аргументирани в приложените научни трудове и документи. В обобщение подчертавам техният широк обхват, актуалност на проблематиката, оригинален характер и практическа приложимост.

VI. Заключение

Въз основа на цялостните анализ и оценка на научно-изследователската, учебно преподавателската и експертна дейност и моите лични впечатления от кандидата считам, че доц. д-р Христианна Ангелова Романова – Радева, д.м., отговаря на изискванията на Правилника за развитието на академичния състав в Медицински университет – Варна и покрива приетите наукометричните критерии, с което убедено предлагам на членовете на уважаемото Научно жури да гласува положително **доц. д-р Христианна Романова, д.м.** да заеме **академичната длъжност „професор“** в област на висшето образование 7. „Здравеопазване и спорт“, професионално направление 7.1. „Медицина“ и **научна специалност „Медицина на бедствените ситуации“** за нуждите на Катедра „Медицина на бедствените ситуации и морска медицина“ на факултет „Обществено здравеопазване“ към Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна.

24.08.2018 г.

Рецензент:

/Проф. д-р Красимир Гигов, д.м./